

*NØK - Nordisk Økonomisk Kvægavl
Akureyri, Island, 23.-26. juli 2000*

Rådgivningstjenesten i landbruket

*Sigurgeir Thorgeirsson
direktör
Det islandske Bondeforbund*

Når rådgivningstjenesten i landbruket diskuteres, - hvem som skal stå for den og hvorledes den ordnes best - så er det nødvendig å ha et visst bilde av dens utvikling i den senere tid, dens stilling i de forskjellige land og hvilke behov landbruket vil ha for rådgivningstjeneste i et nytt århundrede.

Landbrukets driftsomgivelser er under stadig utvikling og forandring. Grenser mellom land er under oppløsning. Handelen blir friere og proteksjonisme av alle slag står etter hvert svakere.

Kursen ble lagt med GATT avtalen i året 1994 og det er ingen tvivl om at flere skritt i samme retning vil bli tatt under nåværende forhandlingsrunde innenfor WTO.

Tilbud av landbruksprodukter i hvert land blir stadig større og mere internasjonale samtidig med at konkurransen vokser. Store fremskritt i trafikkmuligheter og stadig ny teknikk i foredling og bevaring av matvarer forminsker den beskyttelse som stor avstand gav. Med voksende internasjonalisering på alle områder blir forbrukerne mindre opptatt av matvarenes opprinnelse, samtidig med at pris og kvalitet avgjør deres valg.

I vår verdensdel er produksjon av landbruksvarer stort sett dyrere enn i sydligere land, der klimaet er gunstigere. På den andre side er våre forhold på mange måter gode for å produsere varer av høy kvalitet og matvareproduksjonens status i de nordiske land er god, samtidig med at forbrukerne er stort sett godt bevist om det.

De siste decenniens utvikling har overalt brakt med seg store tekniske fremskritt, mere spesialisering, færre og større bruk og færre bønder. Denne utvikling går videre og former de krav rådgivningstjenesten står overfor i alle land.

I noen tilfeller har denne utvikling brakt med seg nye oppgaver, som landbruksforskningen og rådgivningstjenesten må ta opp. Blandt disse er forurening av jord og vann, sykdommer i planter og dyr og ekstrem bruk av pesticider, medisin og andre hjelpemidler i produksjonen. Dessuten anses fraflytting fra bygdene for å være et problem for samfunnet hvilket må bekjempes.

Med mere åpen diskusjon og opplysning er menigmannen seg stadig mere bevist om de forskjellige produksjonsmetoders betydelse for sin helse og sitt miljø og hvorledes den voksende produktivitet i visse tilfeller bygger på tvivlsom behandling av dyr. Krav om bedre behandling av dyr blir etterhvert sterkere, selvom det ikke ser slik ut at

forbrukerne er villige til å betale for bedre behandling av dyr med høyere pris på varene.

Overalt i verdenen har ledere for bondeorganisasjonene bekymringer over böndenes lave inntektsnivå. På IFAP's internasjonale kongress i Seattle i USA høsten 1999 ble det opplyst at pris på landbruksprodukter har vært lavere de to til tre siste år enn på lenge, eller noen sinne, og det gjelder alle varer, det være seg korn, kaffe, kjøtt og mjølk. Samtidig er det overalt myndighetenes målsetting å skjære ned økonomisk støtte til landbruket, spesielt bevilgninger som er direkte knyttet til produksjonen og forstyrrer priser i internasjonal handel med landbruksvarer.

Landbrukets problemer er mange og kompliserte. De krav det møter fra styresmaktene og almenheten er:

- Allsidige og billige produkter.
- Rene og sunne produkter.
- At driften ikke fordrer miljøet med forurening og rovutnyttelse.
- God behandling av dyr.

Dessuten har landbruket en viktig oppgave i å bevare bosetting og kulturlandskap og må stadig utvikle mere variert bruk av land i den forbindelse. Til slutt bør det understrekes at en brukbar levestandard er en forutsetning for at böndene kan skjømme sine oppgaver og drive et bæredyktig landbruk.

Alle disse ting er med i å forme de krav som rådgivningstjenesten står overfor i sin oppgave å formidle vitenskaplige kunnskaper og erfaringer til bönder og hjelpe dem i å benytte dem.

Men det er flere ting i rådgivningstjenestens arbeidsfelt som vil forme dens oppbygning og arbeidsmetoder.

Her kan nevnes:

- Böndenes utdannelse vokser og de blir etterhvert flinkere i å søke etter kunnskaper og råd for å løse sine oppgaver.
- Datateknikken, med de forskjellige programmer som står til rådighet, får stadig større vekt i bondens og rådgiverens arbeidsfelt.
- Bedre trafikkmuligheter og ny IT-teknikk gjør det mulig å skaffe opplysninger hvor enn de finnes i verdenen.
- Internettet forandrer radikalt mulighetene i å formidle opplysninger og vil føre med seg en ny form for kommunikasjon mellom bönder og rådgivere.

Dette betyr at rådgivningstjenestens plassering ikke blir så viktig som før.

De raske tekniske forandringer som skjer for tiden krever en stadig opplæring for böndene. Det samme gjelder for rådgiverne. Dette setter større press på et nært samarbeide mellom rådgivningstjenesten, forskningsinstitusjoner og landbruksskoler for å forkorte mest mulig tiden mellom nye kunskapers tilblivelse og brukerne. I mindre samfunn, hvor ressursene er begrensede, må mere samarbeide innfor denne sektor være tiltalende, dette gjeldet uten tvil i Island.

Rådgivningstjenestens oppbygning varierer mellom de forskjellige land. Blandt dem som har ansvar for denne virksomhet kan nevnes staten eller offentlige institusjoner,

böndernes organisasjoner, de kooperative foredlings- og salgsorganisasjoner, fylker, kommuner, og private konsulentselskaper. Dessuten er rådgiving en voksende virksomhet hos maskinfirmaer som selger redskaper, teknisk utstyr og maskiner eller yter hvilken som helst annen tjeneste til bønder.

I Island tar bondeorganisasjonene hånd om rådgivningstjenesten i landbruket. Det islandske Bondeforbund, BÍ, som har sine kontorer i Reykjavík, er overordnet over tjenestens innhold og oppbygning og har i sin tjeneste landskonsulenter på de fleste fagområder. I Island finns det 15 distriktslandbruksforeninger som ialt driver 11 distriktskontorer for konsulenter. Av disse er de fleste små; fire med én konsulent, to med to konsulenter men fem med 3-10 konsulenter. BÍ har som mål at flere distriktslandbruksforeninger slår seg sammen om å drive færre men mere kraftige distriktskontorer således at det blir mulig å tilby mere spesialisert rådgivning.

Staten, ved Landbruksdepartementet, har ansvar for og finansierer forskning og opplæring i landbruket i Island. Det skjer på den ene side gjennom Landbrukets forskningsinstitusjon (Rannsóknastofnun landbúnaðarins) og på den andre side tre skoler; Landbrukshøgskolen på Hanneyri på Vest-Island, som står både for akademisk og almenn landbruksutdannelse, Hólaskóli på Nord-Island som spesialiserer seg i hesteavl og allsidig bruk av hest, fiskoppdrett og bygdeturisme, og Gartnerskolen på Reykir í Syd-Island. Mellom skolene er det en bestemt arbeidsfordeling og det finns et visst samarbeide mellom Forskningsinstitusjonen og rådgivningstjenesten men ikke en koordinert ledelse, hvilket jeg anser for å være en svakhet i systemet.

I Island har man ikke, som i de andre nordiske land, trukket klare grenser mellom fremføring av de forskjellige lovverk i landbruket og den faglige rådgivningstjeneste. BI og distriktsforeningene i landbruket har således i stor grad i sine hender å samle opplysninger, (statistikk), om landbruket, ta hånd om støtteordningen, (til dyrkning, bygninger m. mere), deriblandt å utbetale offentlig støtte. Samtidig står den for faglig rådgivning i landbruket. Dette fører med seg både fordeler og ulemper. På den ene side gir det konsulenten anledning til å besøke böndene men på den andre side kan det oppstå interessekonflikter, foruten faren for at det faglige arbeide lider for at andre oppgaver må prioriteres.

Husdyrforedlingen er en viktig del av rådgivningstjenesten i landbruket i Island. Konsulentene er til hjelp med valg av livdyr, står for bedømmelse av avlsdyr og BI's landskonsulenter har ansvar for husdyrkontrollen hver på sitt fagområde. All kontroll blir også registrert og alle beregninger av avlsverdi blir gjort hos BI.

Rådgivningstjenesten i landbruket på Island har lenge vært fokusert på veiledning i jord- og plantekultur, husdyrforedling, og foring og stell av husdyr, mens mindre vekt har vært lagt på selve den økonomiske drift av gården.

Denne prioritering er nu under forandring. De siste decennier har det skjedd betydelige fremskritt i regnskapsføring etter et koordinert regnskapssystem, programmert av BI. For tiden legges størst vekt på böndenes deltakelse i driftsanalyser og driftsplaner, hvilke konsulentene gjør eller hjelper med.

Dette arbejde har det mål å finne de svakeste ledd i driften, sette seg mål for driften for siden å oppfylle dem med regelmessig kontroll. Vi er ikke kommet langt i dette

arbejde og må erkjenne at det går sakte å mobilisere konsulentene, delvis p.g.a. at dette prosjekt er tidskrevende og arbeidskreftene er begrensede, men også p.g.a. at blandt konsulentene finns det her en viss treghet til forandring.

En av de største oppgaver vi har hos rådgivningstjenesten er å formane böndene til kjøp og bruk av datamaskiner og benytte de muligheter Internettet gir til kommunikasjon og gjensidig formidling av opplysninger. BI har en EDB-avdeling som leder denne utvikling. Den tilbyr programmer for husdyrkontroll i alle husdyravalens grener foruten fjørfeavl hvilke delvis har vært utviklet hos BI eller leiet/kjøpt fra Danmark eller Norge og forandret etter vårt behov. I storfeavl ble i år tatt i bruk programmet Info-Ku fra Norge som ble utviklet videre slik at alle opplysninger (data) går via Internettet. Det samme utviklingsarbeide skjer i saue- og hesteavl, samtidig med at man arbejder med betydelig mere utstrakt bruk av Internettet i hele rådgivningstjenesten. Foreløpig er datamaskinenes (datorers) utbredelse blandt bönder, og deres bruk av dem, ikke almen nok for at denne kanal kan avløse trykksaker og annen kommunikasjon, men vi tror at utviklingen vil skje raskt og at det her er viktig for oss å være forberedt på å kunne leve opp til fremtidens forventninger.

I Island finansieres rådgivningstjenesten for det meste av staten, på den ene side, og av en avgift på bönder, på den andre side. Direkte salg av tjenesten gir bare ca 5-10% av inntektene. BI forhandler med staten for 5 års perioder om bevilgninger til rådgivningstjenesten, husdyrforedling og jordkultur og driftsbygninger.

Statens andel av utgifter til rådgivningstjenesten har gått raskt ned de siste 15 år og dekker idag ca 60% av disse utgifter hos BI og ca 30-40% av distriktslandbruksforeningenes utgifter.

Med voksende vekt på individuell rådgivning er det uunngåelig å ta opp direkte betaling av tjenesten i større grad enn för, men samtidig vokser böndenes krav om å nedskjere felles finansiering. Vi opplever her den samme utvikling som i andre land, f.eks. i Danmark, hvor statsstøtte til rådgivningstjenesten nu bare dekker 10% av utgiftene men direkte betaling for utfört arbeide utgjör den allerstörste part.

Böndene er ikke enige om hvor raskt man skal gå frem i å ta opp direkte betaling. På den ene side står det synspunkt at tjenesten blir mere målbevist om böndenes etterspörsel, som viser seg i deres vilje til å betale for tjenesten, bestemmer hvilke oppgaver konsulenten bruker sin tid til. På den andre side frykter andre at bönder med liten drift som bor i glesbygde landsdeler sitter tilbake med liten fagtjeneste og utviklingen löper fra den, om markedskreftene alene får virke.

Her oppstår også spørsmålet om hvilken oppgave bondeorganissjonen skal ha i denne forbindelse. Skal den legge vekt på å beholde denne tjeneste i sin regi eller støtte den utvikling at den settes i private hender? Jeg syns bondeorganisasjonen bör ialtfall sørge for at en viss grunntjeneste står til rådighet for alle bönder og for at det skal kunne skje over hele landet så er det uunngåelig at den ialtfalt delvis finansieres med fellesmidler. Privat drevet rådgivningstjeneste er helt naturlig hvor markedet er stort nok for at normal konkuranse virker, men den forutsetning er neppe tilstede i de mest glesbebygde områder i Norden. Det er også viktig at bondeorganisasjonene i gjennom rådgivningstjenesten har en kanal som kan brukes for å presse på de

forandringer den vil legge vekt på og arbeide for de mål de har satt seg. I denne forbindelse kan f.eks. nevnes den store vekt som for tiden legges på kvalitetsstyring og styrket kvalitets "image" for landbruket i hele Norden. Rådgivningstjenesten må ha en nøkkelrolle når det gjelder å innlede og definere kvalitetssystem i gårdsdriften og böndenes organisasjoner må her også ha som mål å sette kursen. På samme måte er det normalt at böndenes organisasjoner vil ha i sine hender initiativ i å skaffe nye arbeidsplasser i bygdene, hvor de kan bruke rådgivningstjenesten som verktøj.

Som før sagt finansierer og styrer staten forskning og undervisning i landbruket i Island som således ikke direkte er knyttet til rådgivningstjenesten selvom det her finns betydelig samarbejde. Det spørsmål oppstår ofte om denne todeling er fornuftig m.h.t. begrensede arbeidskrefter og få spesialister på hvert område. Jeg har lenge vært av den mening at vi mere burde forene denne virksomhet, både for bedre å kunne utnytte utstyr og arbeidskrefter, gi de ansatte bedre muligheter til å bruke sine forskjellige evner og interesser, og ikke minst for å forkorte forskningsresultatenes vej til bönden og styrke böndenes og rådgivernes påvirkning på valg av forskningsoppgaver. Men dette bör ikke skje således at de som styrer rådgivningstjenesten mister kontakt med böndenes lederstab, tvertimod må det skapes et forum som forsikrer böndenes innflytelse på rådgivningstjenesten. Selvom disse synspunkter i store trekk formes av at vi i Island er få, så tror jeg at argumentene også kan passe under større forhold og her vil jeg bl.a. gjøre oppmerksom på det system som ble valgt i Skottland.

Videreopplæring tar stadig mere plass i de islandske landbruksskoler. Grunnen er den raske tekniske utvikling for tiden som krever vedvarende utdanning. Kortekurser på en til fem dager som holdes på skolene eller ute i bygdene er mest alminnelige. Disse kurser planlegges ofte av skolenes lærere, sammen med forskere og rådgivere, som også er forelesere. Her finns det et godt forum til koordinering og samarbejde, som uten tvivl er i den ånd jeg før nevnte.

Den store revolusjon som nu foregår i kommunikasjon med Internettets inntreden, samtidig med mere utdannesle blandt bönder, gjør at de ikke blir så avhengige av sine omgivelser eller nærmeste rådgivningskontor m.h.t. å skaffe seg opplysninger og vejledning.

Samtidig blir det lettere for konsulenter, hver på sitt sted, å følge med i alt det nyeste innenfor landbruksvitenskapen og den tekniske utvikling for deretter å formidle opplysninger til sine klienter.

Denne teknikk må rådgivningstjenesten hos oss tilegne seg, om den vil gjøre sin plikt og beholde böndenes tiltro. Böndene vil rett og slett söke dit, hvor de får de beste og billigste råd. Behovet for stedsbunden rådgivningstjenest varierer tross det meget etter grener og fagområder. Således må det alltid tas hensyn til lokale forhold ved jorddyrkning og bruk av jord i sin alminnelighet, men grener som svineavl og fjørfeavl utvikles nu overalt til store driftsenheter, som undergår de samme prinsipper i alle land i vår verdensdel. I svine- og fjørfeavl benyttes overalt de samme avlssystemer, bygninger og innredninger er de samme og foret er standardisert. Vi ser også her i Island at bönder i disse grener har opprettet samarbeide med sine kollegaer i Norden m.h.t. foredling av rasene samtidig med at de importerer regelmessig arvestoff. De henter også innredninger og teknisk utstyr fra utlandet og tilhørende

rådgivning. Angående storfeavl så finns det allerede nu et visst samarbejde i foredling av raser mellom de nordiske land. Dette møte vil bl.a. dröfte en felles nordisk avlsvurdering. På dette møte er det også opplagt å lufte alle idéer om muligheter til samarbejde innenfor forskning, utvikling og rådgivning som kan være til nytte for bönder i de nordiske land.

Ærede forsamling!

Jeg har i dette foredrag prøvd å få frem et bilde av rådgivningstjenestens oppbygning og utvikling ut fra de forandringer vi opplever for tiden i syn på rådgivningstjenesten og alle de tekniske forandringer som skjer innenfor den og aldrig har vært større enn nu. Jeg har mest fokusert på rådgivningstjenesten her i Island, hvor jeg er best kjent, for å gi våre gjester fra de nordiske land et lite innblikk i våre forhold. Internasjonaliseringen er på full fart, i landbruket som i andre næringsgrener. Landbruket i våre land må delta i den internasjonale tekniske utvikling og ta i bruk det beste som finns til hver tid, men samtidig vil vi legge vekt på å bevare den anseelse for kvalitet som landbruksvarer i de nordiske land nyter. Vi vil med full rett kunne hevde at våre landbruksprodukter er sunne, at vi driver et bæredyktig landbruk og at vi behandler våre husdyr godt. Disse mål er felles for alle bonderorganisasjoner i Norden. Rådgivningstjenesten i de respektive land har en nøkkelrolle i utvikling av landbruket i takt med denne målsetting. Den må også utvikles i takt med tiden, men det er viktig at bönder og deres organisasjoner har vilje og perspektiver for å influere på denne utvikling.